

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

УНІВЕРСИТЕТ АНГЛІЯ РАСКІН

ПРАЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ (PSSI)

ЧЕСЬКЕ КРИМІНОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО

ХАРКІВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ОСЕРЕДОК ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Міжнародної науково-практичної конференції

(19 травня 2016 року, м. Харків, Україна)

ХАРКІВ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
2016

УДК 343.2/.7
ББК 67.408
А43

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету
за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ
від 22.03.2016 № 26;
згідно з рішенням правління Кримінологічної асоціації України
від 17.03.2016 № 5.*

Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (19 трав. 2016 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Ун-т Англія Раскін ; Праз. ін-т дослідж. з питань безпеки (PSSI) ; Чес. кримінол. т-во ; Харків. міськ. осередок гром. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». – Харків : ХНУВС, 2016. – 192 с.

У збірнику представлені тези наукових доповідей учених, фахівців із кримінального права та кримінології, здобувачів, ад'юнктів, аспірантів та слухачів з України, США, Великої Британії, Західної Австралії, Іспанії, Білорусі, присвячені проблемам протидії злочинності та боротьби з нею, вдосконалення національного законодавства, його наближення до кращих європейських стандартів.

УДК 343.2/.7
ББК 67.408

Публікації наведено в авторській редакції. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті збірника наукових праць «Вісник Кримінологічної асоціації України» (<http://www.visnikkau.org>), а також у репозиторії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

Ігор Богданович МЕДИЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна

СОЦІОКРИМІНОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СТРАХУ ПЕРЕД ЗЛОЧИННІСТЮ

Проблематика страху перед злочинністю як її наслідком не може бути визнана абсолютно новою для науки темою. Однак вона є малодослідженою, оскільки й надалі продовжують існувати цілі «прогалини», що цілком можуть стати новим полем для відповідних пошуків. Як правило, автори у своїх дослідженнях аналізують фізичну, майнову, моральну шкоду, завдану потерпілому злочинцем, але при цьому не враховують негативний вплив на більшу частину населення злочинності, навіть у тих випадках, коли люди не були ні жертвами злочинів, ні їх очевидцями. В той же час за кордоном проблематика страху виступає предметом численних психологічних, соціологічних, геополітичних, політологічних, економічних та кримінологічних досліджень, інтерес до якої викликаний як соціальним, так і політичним та економічними аспектами – визначальними у формуванні державної політики досягнення максимального рівня безпеки населення [1, с. 234–235]. Приміром, бібліографічний вказівник Національного інституту юстиції США налічує більше двох тисяч найменувань робіт, пов'язаних із дослідженням проблем страху перед злочинністю [3, с. 116].

Дослідження страху перед злочинністю виступає проблемним завданням насамперед через ефемерність, нематеріальність вказаного суб'єктивного вища, що відображає стан злочинності у суспільній свідомості. Який інструментарій потрібно використати, щоб оцінити наслідки страху перед злочинністю у соціумі, починаючи від фізіологічної реакції конкретного індивіда на ризики стати жертвою та завершуючи загальноемоційною реакцією страху перед криміналітетом? І чи буде цей інструментарій беззаперечним та ефективним?

А. В. Романова пов'язує індивідуальний рівень страху перед злочинністю із оцінкою суб'єктом ймовірності стати жертвою злочину, фізіологічною реакцією на цю загрозу та діями, спрямованими на її уникнення. На соціальному рівні страх перед злочинністю – це емоційна реакція страху на злочинний акт, що виникає та передається у процесі взаємовідносин між людьми; форма, яка визначається існуючими у суспільстві рамками [5, с. 10]. З позиції автора страх перед злочинністю як певна негативна емоція містить такі компоненти: 1) об'єкт, відповідно до якого виникло відчуття страху, тобто інформація про злочинність як явище, що характеризується сукупністю злочинів, осіб, які їх вчинили, та їх жертв; 2) когнітивний компонент страху, який визначається за допомогою оцінки ризику; 3) фізіологічний компонент страху, тобто різноманітні реакції організму на злочинність та пов'язані з нею символи; 4) поведінковий компонент, який проявляється у сукупності різноманітних захо-

дів, спрямованих на уникнення віктимізації від злочину [1, с. 239].

Питанням остраху перед злочинністю приділяє увагу І. П. Рущенко, який започаткував нову галузь вітчизняної соціології – соціологію злочинності. Острах злочинності перетворився на самостійний та вагомий соціально-психологічний феномен, стресогенний фактор, який поєднує у собі раціональну та ірраціональну складові. Раціональна складова остраху перед злочинністю – це зміни способу життя й вжиття заходів щодо особистої безпеки. Говорячи про ірраціональне стосовно злочинності, науковець зауважує, що чимало людей відчують підсвідомий страх, припускаючи можливість будь-якого дня чи ночі перетворитися на жертву злочину (так званий «ефект гада») [6, с. 246–248]. Причому громадська думка стосовно злочинності має певний «зсув» у бік песимізму. Пріоритетними факторами, які підсилюють острах перед загрозою злочинного посягання, є, по-перше, розповсюдженість певного виду злочинів, ймовірність стати жертвою, віктимний досвід, по-друге, матеріальна шкода від гіпотетичного злочину, по-третє, сама тяжкість злочинів у кримінально-правому сенсі [6, с. 249].

Проблематика страху перед злочинністю для вітчизняної кримінології є занадто соціологічною, адже остання переважана юридизацією та орієнтацією на кримінальне право, і їй притаманний, як зазначав свого часу А. Ф. Зелінський, «формально-догматичний підхід» і розвиток у межах «нормативістської парадигми» [7].

У сучасній науці кримінології вирізняють три основних підходи до аналізу страху перед злочинністю:

1) *соціально-демографічний*, який ґрунтується на вивченні реакції різних соціально-демографічних груп на загрозу злочинності у суспільстві. Кожна група має свій ступінь вразливості або чутливості до ризику перетворитися на жертву злочину (враховується стать, вік, національність, рівень матеріального добробуту, освіта тощо);

2) *віктимний*, заснований на гіпотезі про зв'язок між попереднім віктимним досвідом людини й рівнем страху перед злочинністю. Це може бути особистий досвід нападу з боку злочинців (пряма віктимізація) або досвід, трансльований близькими, знайомими, через ЗМІ (непряма віктимізація);

3) *інвайронментний* (з англ. environment – оточення), за якого акцент робиться на тому, що джерелом страху може виступати фізичне або соціальне оточення (основні сфери досліджень – соціальна згуртованість, урбанізація, благополучність оточення й створення захищеного простору) [4].

Аналізуючи динаміку зареєстрованої злочинності та кримінальної віктимізації в Україні, А. А. Бова приходить до висновку про зниження страху перед зростанням злочинності (у 2000 р. такої думки дотримувались 71 %, у 2012 р. – 45,5 %), що поступається першістю страхам, які стосуються розвитку економіки. Автор констатує поступове зменшення кількості осіб, які оцінювали погіршення зміни стану особистої безпеки (на вулиці, у громадських місцях) як значне, та збільшення кількості осіб, на думку яких така ситуація залишалася незмінною. У той же час за рівнем сприйняття особистої безпеки Україна поступається іншим європейським державам. У 2010 р. 42 % населення відчували себе у безпеці, пересуваючись уночі, а у 2011 р. – 48 %. У 2011 р. за цим показником Україна зайняла 38-ме місце із 40 європейських держав та 145-те місце зі 152 держав світу [2, с. 399].

Наведені вище дані звичайно слід розглядати через призму існуючої ситуації на Сході України, де особливого резонансу та поширення набули злочини терористичного спрямування, спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичної обстановки; новий поштовх до розвитку отримав злочинний промисел, пов'язаний із незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів, наркотиків, контрабандним переми-

щенням товарів, протиправним заволодінням власністю. Відбулося різке послаблення соціального контролю над внутрішньо переміщеними мешканцями окремих областей України, відтак, набула значного поширення протиправна поведінка, вчинювана як ними, так і у відношенні до них.

Розглядаючи проблему страху перед злочинністю, слід відзначити, що він, у свою чергу, породжує низку вторинних наслідків. Проблема соціальних наслідків страху перед злочинністю – це питання тієї ціни, яку соціум готовий платити за власну безпеку. Часто такою ціною стає порушення громадянських прав та свобод тих прошарків населення, які, за загальною думкою, вважаються криміногенними. Під впливом страху перед злочинністю зростає суспільний попит на «тверду руку» та заклики навести лад, що може призвести до змін у політичній та правовій системі. Страх перед злочинністю дозволяє відволікти увагу громадськості від інших соціальних проблем, перевести її на пошук зовнішніх і внутрішніх ворогів та джерел страху. Водночас страх перед злочинністю може слугувати мобілізаційним цілям, виступаючи поштовхом догуртування суспільства перед спільною небезпекою [5].

Список використаних джерел

1. Афанасьєва О. Р. Теоретические основы криминологического исследования и минимизации социальных последствий насильственной преступности : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 [Електронний ресурс] / Афанасьєва Ольга Романовна. – М., 2014. – 450 с. – Режим доступу: <http://www.vnii-mvd.ru/files/%20Афанасьевой%20О.Р.pdf>.
2. Бова А. А. Динамика зарегистрированной преступности и криминальной виктимизации в Украине [Електронний ресурс] / А. А. Бова // Социологический альманах. – 2013. – № 4. – С. 393–400. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/dinamika-zaregistrirrovannoy-prestupnosti-i-kriminalnoy-viktimizatsii-v-ukraine.pdf>.
3. Васильченко Г. С. Страх перед преступностью в современном обществе / Г. С. Васильченко // Правова держава. – 2001. – № 3. – С. 116–119.
4. Лотохова Д. А. Страх перед злочинністю: напрямки зарубіжних досліджень [Електронний ресурс] / Д. А. Лотохова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 35. – Режим доступу: http://visnyk.univd.edu.ua/index.php?action=publications&pub_name=visnik&pub_id=179389&mid=3&pub_article=202980.
5. Романова А. В. Социальные последствия страха перед преступностью в современном обществе : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.04 [Електронний ресурс] / Романова Анастасия Владимировна. – Владивосток, 2005. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/sotsialnye-posledstviya-strakha-pered-prestupnostyu-v-sovremennom-obshchestve>.
6. Рущенко І. П. Соціологія злочинності : монографія / І. П. Рущенко. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. – 370 с.
7. Рущенко І. П. Соціологія злочинності : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.03 [Електронний ресурс] / Рущенко Ігор Петрович. – Харків, 2001. – 39 с. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2001/01ripszl.zip.

Одержано 21.04.2016